

ZÖLD KAPITALIZMUS ÉS AZ EXTRAKTIVIZMUS¹ GLOBÁLIS HATÁRVIDÉKEI

BESZÉLGETÉS THEA RIOFRANCOSSZAL

Thea Riofrancos, a Providence College politikatudományi tanszékének docense, a kritikai politikai gazdaságtan és a társadalmi mozgalmak nemzetközileg elismert kutatója. Legújabb könyve, Extraction: The Frontiers of Green Capitalism [Extraktivizmus: A zöld kapitalizmus határvidékei] angolul 2025 szeptemberében jelent meg: ebben a lítium és az energiaátmenet globális politikai gazdaságtanát vizsgálja. Az Egyesült Államokban aktívan részt vett a Zöld New Deal körüli vitákban, ahol az ökoszocialista megközelítések egyik meghatározó hangjaként ismerték meg. Interjúnkban könyvről, terepmunkájáról és aktivizmusáról kérdeztük, különös tekintettel a zöld kapitalizmus ellentmondásaira és a nemzetközi szolidaritás lehetőségeire.

A KÖNYV ELŐTÖRTÉNETE

Fordulat: Tudnál mesélni egy kicsit a könyv eredetéről és arról, hogyan illeszkedik bele a korábbi munkásságodba? Miért pont a lítiumot választottad a zöld kapitalizmus feltérképezéséhez?

Thea Riofrancos: A korábbi munkáim és a véletlen kombinációja játszott szerepet abban, hogy miért konkrétan a lítiummal foglalkozom. A lényeg az, hogy már 2010 körül – az egyetemi képzésem alatt – Latin-Amerika nyersanyag-kitermelő ágazatainak politikai gazdaságtanával foglalkoztam. Az érdekelt, hogy ezek az ellentmondásos, extraktív ágazatok hogyan vetnek fényt a globális egyenlőtlenségekre, és miként adnak lendületet radikális mozgalmaknak és távlati politikai stratégiáknak a Globális Délen. Ezek az ágazatok sok mindent felfednek a világtörténelemről, és közvetlenül kapcsolódnak a természethez

1 A természeti erőforrások korlátozások nélküli kitermelésére épülő gazdasági modell.

és az ökológiához: pasztikusan kirajzolják, hogyan fonódik össze a kapitalizmus és a természet.

Az első könyvem az Ecuadorban zajló bányászati és olajkitermelési óriásbefektetések ellentmondásos állami stratégiáját vette górcső alá. Kutatásom során több, egymásnak ellentmondó baloldali elképzelést mutattam be ezekről az iparágakról: szembeállítottam egy extraktívizmust opponáló, a bányászatot és a kőolajipart határozottan ellenző álláspontot egy „nyersanyag-nacionalista” megközelítéssel, amely szerint az államnak a nyersanyagexportból származó bevételekből kellene csökkentenie az egyenlőtlenségeket. Ez volt az alapja a *Resource Radicals [Nyersanyag-radikálisok]* című könyvemnek, amely ebből a terepmunkából született.

A 2010-es évek végén alaposan elmélyültem az Egyesült Államok energiaszektorában és az igazságos energiaátmenetről szóló vitákban. A DSA² soraiban voltam aktív, és részt vettem annak kidolgozásában, hogy mit jelenthet, illetve hogyan valósítható meg a Zöld New Deal

2 Democratic Socialists of America (DSA): az Egyesült Államok legnagyobb demokratikus szocialista szervezete; nem párt, hanem mozgalmi alapú politikai szervezet, amely gyakran a Demokrata Párt progresszív jelöltjeit támogatja.

ökoszocialista változata. Ekkor kezdtem el még kritikusabban gondolkodni az energiaátállítás ökológiai és társadalmi hatásairól. Szorgalmaztam egy gyors, átfogó energiaátmenetet, amely javítaná a munkavállalók és a hátrányos helyzetű közösségek helyzetét, és politikailag is megerősítené őket.

A politikai szervezői munkámat az Egyesült Államokban végeztem, hiszen ott élek. Ugyanakkor a dél-amerikai extraktívizmus politikai gazdaságtanában szerzett kutatói háttérrel elkezdtem újragondolni az USA-ban zajló napelemparkokkal és távvezetékekkel kapcsolatos konfliktusokat abból a szemszögből, ahogy korábban a dél-amerikai bányászati konfliktusokat kutattam – jóllehet ezek más iparágakhoz és az energiaátmenet más fázisaihoz tartoznak.

Később egy buliban egy barátom megkérdezte, mit gondolok a lítiumról. Szégyenszemre azt kellett felelnem, hogy nem tudom, mert akkor még nem láttam át, mennyire központi szerepe van a bányászatnak és a nyersanyag-kitermelésnek az energiaátmenetben. Így hát elkezdtem beleásni magam a témába – szó szerint és átvitt értelemben is. Utánanéztem a lítiumnak, és rájöttem, hogy lehetőséget kínál arra, hogy összekapcsoljam mindazt, ami addig is érdekelt: Latin-Amerika – különösen Chile, a világ második legnagyobb lítiumtermelője –, az energiaátmenet, a bányászat, valamint az extraktívizmus körüli társadalmi mozgalmak, amelyeket korábbi kutatásaimból már jól ismertem. Mivel éppen nem tanítottam, lehetőségem nyílt terepmunkára, így úgy döntöttem, belevágok.

2019-ben, chilei terepmunkám idején kezdtem el kutatni az energiaátmenet globális ellátási láncait, és ezzel párhuzamosan társszerzőként dolgoztam az *A Planet to Win* című, a Zöld New Dealről szóló könyvön is.³ Utólag megnyugtató konstatálni, hogy az akkori elemzéseim nem voltak teljesen tévesek. Mivel a chilei terepmunkám idején az amerikai Zöld New Dealről is írtam, gyakorlatilag párhuzamosan született az etnográfia és a tágabb elméleti elemzésem. A terepmunkám a bizalomépítésre épült: természetesen beszéltem vállalati és kormányzati szereplőkkel is, de számomra a legfontosabbak azok a kapcsolatok voltak, amelyeket helyi aktivistákkal és progresszív döntéshozókkal

3 „A bolygó, amit megteremthetünk – Miért van szükségünk a Zöld New Dealre”, egyelőre nincs magyar kiadása – *a szerk.*

tudtam kialakítani. Ezért kiemelten fontos volt számomra, hogy ne írjak olyasmit, ami a chilei folyamatokat félrevezetően ábrázolná a Globális Észak olvasói előtt.

Chilei terepmunkám kezdetén kettős kihívással szembesültem: hogyan tudom igazságosan megragadni azoknak a kérdéseknek az összetettségét, amelyeket éppen akkor kezdtem megismerni, miközben sürgetőnek éreztem, hogy ezeket minél gyorsabban becsatornázzam az Egyesült Államokban és Európában zajló nyilvános vitákba, ahol a könyvünket várhatóan szélesebb körben olvassák majd. Rá akartam mutatni a bányászat társadalmi és ökológiai károkozására, de közben alternatív, progresszív elképzeléseket is felvillantani arra nézve, hogyan lehetne másként szabályozni a bányászatot és az ellátási láncokat. Az *A Planet to Win* utolsó fejezete volt az első próbálkozásom ezeknek a témáknak az elemzésére. Aztán folytattam a terepmunkát: visszatértem Chilébe, elutaztam Nevadába és Portugáliába is, végül pedig megírtam az új könyvet, amelyet most olvastál.

Hadd tegyek hozzá még valamit. Bár a földrajzi terek és ágazatok változtak – a *Resource Radicals* Ecuadorra összpontosított, az új könyv pedig Chilére és a Globális Északra –, minden kutatási témám központjában az extraktívizmus áll. Ennél is fontosabb, hogy mindegyik a baloldal számára kényes dilemmákat feszeget. A *Resource Radicals* központi dilemmája az a feszültség volt, amellyel a Globális Dél mozgalmi és kormányai szembesülnek, amikor megpróbálják átalakítani a nyersanyag-kitermelő iparágakat: milyen kihívásokkal és kompromisszumokkal jár ez a folyamat, és hogyan ütközik a baloldalon az extraktívizmus-ellenes és a nyersanyag-nacionalista irány.

Az *A Planet to Win*-ben, és még inkább az *Extraction: The Frontiers of Green Capitalism*-ban a dilemma már másként vetődik fel: hogyan birkózik meg a baloldal – különböző helyi kontextusokban – azzal a ténnyel, hogy az energiaátmenet rövid távon több nyersanyag-kitermelést, tehát több bányászatot igényel? Ez a valódi ellentmondás. Oximoronnak tűnik: hogyan tehetünk kárt a Földben éppen azért, hogy megmentsük? Minderre ráépülnek a fokozódó geopolitikai feszültségek, az ellátási láncok átrendeződése, az iparpolitikák és a munkaügyi konfliktusok. Engem éppen ezek a bonyolult, ellentmondásokkal terhelt kérdések vonzanak, mert itt a baloldálnak szembe kell néznie a valósággal, és politikai válaszokat kell adnia rá.

A ZÖLD KAPITALIZMUS FOGALMA

Fordulat: A könyvedben a lítium kitermelésének és feldolgozásának útját követve jutsz el azokhoz a helyekhez, amelyeket a zöld kapitalizmus extraktivista frontvonalainak vagy határvidékeinek nevezél. Mielőtt azonban ezekről beszélnénk, tisztázzuk, mit értesz zöld kapitalizmus alatt. Szerinted mire lehet alkalmazni a zöld kapitalizmus fogalmát, és mire nem?

TR: Köszönöm, hogy így tetted fel a kérdést, mert szerintem legalább olyan fontos tisztázni, mit nem értek zöld kapitalizmus alatt, mint azt, hogyan használok a fogalmat. Nem állítom, hogy ne léteznének jó meghatározások – nyilván nem olvastam mindet –, de azokban a közegekben, ahol mozgok, a zöld kapitalizmussal kapcsolatban kétféle értelmezés vált uralkodóvá, és egyik sem bizonyult elégségesnek a mélyebb elemzésekhez, noha ennek eltérő okai vannak.

Az első egy normatív, optimista értelmezés: eszerint a kapitalizmust a piac logikája – az innováció, a verseny és az erőforrások hatékony felhasználása – képes lehet kizöldíteni. Ebben a felfogásban, ha a társadalom felismeri a klímaváltozás jelentőségét, a piacok ehhez fognak igazodni. A döntéshozók legfeljebb ösztönözhetik a folyamatot, de a zöld megoldásokat végső soron a piac termeli ki. Ennek az álláspontnak a szélsőséges formája az úgynevezett ökomodernizmus: az a nézet, hogy a kapitalizmus képes beárazni a környezeti károkat a piaci mechanizmusokba, és hosszú távon teljesen leválaszthatja a gazdasági növekedést a környezetterhelésről.

A második nézőpont ennek az ellenkezője: a zöld kapitalizmus valójában nem más, mint zöldre mosás („greenwashing”). Eszerint a kapitalizmus alapvetően összeegyeztethetetlen az ökológiai fenntarthatósággal, sőt, fosszilis tüzelőanyagok nélkül elképzelhetetlen. Andreas Malm írásai is ezt hangsúlyozzák, rámutatva a kapitalizmus és a fosszilis energia szoros összefonódására. Ebből a perspektívából a „zöld kapitalizmus” önellentmondásnak tűnik. Kétségtelen, hogy ez a megközelítés nagyobb kritikai erővel bír, mint az első, de önmagában még ez sem elégséges: egyik nézőpont sem kínál szilárd, materialista elemzést, és nem vezet el azokhoz a tényleges, megfigyelhető folyamatokhoz, amelyek formálják a jelent.

Ezért én más megközelítést alkalmazok. A zöld kapitalizmust úgy határozom meg, mint azon gazdasági ágazatok, befektetések és ellátási láncok összességét, amelyeket valamely szereplő zöldnek minősít. Ez a szereplő lehet egy vállalat, szabályozó hatóság – például az EU –, tanúsító szervezet, de akár tudományos szakértő vagy akadémikus is. A lényeg, hogy valamely tekintély kijelenti: bizonyos tevékenységek a klímaváltozás megoldásának részét képezik – akár azért, mert segítenek az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentésében, akár a klímaváltozáshoz való alkalmazkodásban.

Ez a meghatározás lehetővé teszi számomra, hogy a technológiák széles spektrumát vegyem figyelembe – a bevált megoldásoktól, mint a lítiumion-akkumulátorok, egészen a spekulatív vagy kockázatos technológiákig, például a szén-dioxid-megkötés és -tárolás (CCS)⁴, illetve a geomérnöki megoldásokig. A célom nem az, hogy előre megítéljem ezeknek a technológiáknak a működőképességét, hanem hogy a körülöttük kialakuló politikai-gazdasági folyamatokat elemezzem.

Más szóval, nem azt állítom, hogy a „zöld kapitalizmus” önmagában jó lenne, vagy azt, hogy fenntarthatóbbá tenné a gazdasági rendszerünket. De azt sem fogadom el, hogy ma ne lennének elérhető technológiák, amelyek hozzájárulhatnak a klímaválság kezeléséhez. A naplemek működnek. Más felhalmozási és tulajdonosi formák mellett az ilyen technológiák valóban segíthetnének a klímaválság megoldásában – feltéve, hogy a fosszilis tüzelőanyagokat a földben hagynánk, és teljesen átállnánk a nulla kibocsátású energiára. Azt szeretném feltárni, hogy milyen materiális, konkrét változások zajlanak le a világban, kik azok a szereplők, akik ezeket mozgatják, és milyen politikai-gazdasági küzdelmek bontakoznak ki körülöttük.

A zöld kapitalizmus meghatározásánál sokat hangsúlyoztam a gazdasági oldalt – bányászat, naplemek –, de a könyvben azt is kifejtem, hogy a zöld kapitalizmus egyben egy politikai konstrukció is, amely nagyon bizonytalan lábakon áll. A baloldalon néha úgy beszélnek a zöld kapitalizmusról, mintha egy mindenható ellenség lenne, amely hibátlanul és hegemon módon működik. A zöld kapitalisták nyereszkeskednek, megússzák, mi pedig szenvedünk, és valójában nincs is igazi energiaátmenet... és ezekben az állításokban tényleg van igazság, nem igaz?

4 Carbon Capture and Storage technológia – a szerk.

Azonban a valóságban a zöld kapitalizmus nem működik aktív állami szerepvállalás nélkül. A megújuló energiák és a zöld iparágak fejlődését temérdek pénzügyi és technikai akadály nehezíti, amelyeket csak az állami szabályozások és támogatások tudnak feloldani. Ez az állami függés azonban sebezhetőséget is rejt magában: a politika a versengő erők terepe, így a zöld kapitalizmus mindig vitatott és bizonytalan marad, egyaránt kiszolgáltatva jobboldali és baloldali ellenmozgalmaknak. Ezért tartom lényegesnek, hogy elemezzük azokat a narratívákat és érdekközlőket, amelyek legitimálják, és megkísérlik politikailag stabilizálni a zöld kapitalizmust.

Gyakran hallunk a zöld kapitalizmus híveitől olyan gondolatokat, hogy alapvetően a piac termeli ki az innovációt, az állam feladata csupán annyi, hogy segítse és támogassa a piaci szereplőket, a vállalkozásbarát politika a legjobb, a kapitalizmus pedig idővel majd megoldja az ökológiai problémákat. A gyakorlatban azonban a zöld kapitalizmus kibontakozását alapvetően azok a bonyolult helyi politikai viszonyrendszerek formálják, amelyekbe lokálisan gyökeret ver.

A ZÖLD KAPITALIZMUS FÖLDRAJZI VONATKOZÁSAI

Fordulat: Beszéljünk a zöld kapitalizmus földrajzi vonatkozásairól. A könyvedben meglepően hasonló politikai konfliktusokat mutatsz be a lítiumbányászat körül, amelyek ugyanakkor nagyon eltérő helyszíneken jelentkeznek: Chilében, az Egyesült Államokban és Portugáliában. Hogyan formálja át a zöld kapitalizmus a globális centrum-periféria viszonyokat?

TR: Nagyon örülök ennek a kérdésnek. Tudom, hogy Magyarországon nagy az érdeklődés a kapitalizmus földrajza iránt – és ez teljesen érthető. Magyarország félperifériás helyzetben van mind Európában, mind a globális ellátási láncokban. Emellett egyfajta közvetítő szerepet tölt be Kelet és Nyugat, Észak és Dél között. Éppen ezért szerintem rendkívül érdekes kiindulópont ahhoz, hogy feltegyük ezt a kérdést.

Kezdjük ott, hogy önmagában a zöld kapitalizmus nem változtatja meg alapjaiban az Észak–Dél viszonyokat. Sok fennálló erőviszony és egyenlőtlenség, amit ma tapasztalunk, valójában régi mintákat

követ. Van azonban egy fontos kivétel: Kína. Kína felemelkedése összezavar minden leegyszerűsített Észak–Dél dichotómiát. Nem hagyományos értelemben vett centrumország, de nem is a periféria része. Inkább egy olyan kulcsszereplő, amely nélkül a zöld kapitalizmus egyáltalán nem jöhetne létre.

Ha most egy pillanatra félretesszük Kínát, akkor viszont azt látjuk, hogy a zöld kapitalizmus csupán a kapitalizmus hosszú távú történelmi mintáit követi. A szellemi tulajdon, a kutatás-fejlesztés és a high-tech gyártás továbbra is néhány centrumrégióban összpontosul. Eközben a kitermelés – a lítium, a kobalt, a nikkel vagy a grafit bányászata – aránytalanul Latin-Amerikában, Afrikában és Ázsia bizonyos részein, például Indonéziában koncentrálódik. Ebben az értelemben tehát nem sok minden változott. Ezért hivatkoznak sokan a mostani helyzetre zöld gyarmatosításként vagy zöld neokolonializmusként – és ebben tényleg van igazság. A Globális Délen zajló bányászati kitermelés gyakran a nemzetközi ellátási láncok legszennyezőbb és politikailag legérzékenyebb részét képezi. Ráadásul gyakran olyan helyeken nyílnak új bányák, ahol az extraktívizmusnak hosszú története van, amely szorosan összefonódik a gyarmatosítással. Tehát igen, a zöld kapitalizmus képes újratermelni ezeket a mintázatokat.

Ugyanakkor fontos látni, hogy új folyamatok is megjelennek. Mivel a zöld iparpolitika mélyen összefonódott a nemzetbiztonsággal és a nagyhatalmak geopolitikai rivalizálásával, a globális Észak döntéshozói egyre több erőfeszítést tesznek azért, hogy az ellátási láncok kulcsfontosságú részeit hazatelepítsék saját országaikba. És itt nemcsak a feldolgozóiparról vagy a kutatás-fejlesztésről van szó – magát a bányászatot is igyekeznek visszahozni a centrumgazdaságokba. Ez egy alapvetően új trend. Az Egyesült Államokban például komoly erőfeszítések zajlanak a belföldi bányászat újjáélesztésére olyan térségekben, ahol évtizedek óta nem volt jelentősebb nyersanyag-kitermelés. Európában is nő az érdeklődés a lítiumbányászat iránt, például Portugáliában, Németországban vagy Franciaországban. Svédországban pedig nemrég hatalmas ritkaföldfém-lelőhelyet fedeztek fel. Ez azt jelenti, hogy a Globális Észak marginalizált közösségei – mindenekelőtt az őslakosok, de más agrárközösségek is, például a kiscgazdák – ma már ugyanazokkal az extraktívizmus-formákkal szembesülnek, amelyek a Globális Délen régóta meghatározóak. Nevadában például lítiumbányákat terveznek

az őslakosok szent földjén. Svédországban a számi közösségeket fenyegetik hasonló tervek. És Chilében szintén az őslakosok földje áll a lítium-kitermelés középpontjában.

Tehát azt látjuk, hogy különböző közösségek tapasztalatai egyre hasonlóbba válnak: a világ különböző részein élő emberek hasonló konfliktusokkal szembesülnek a földdel, a szuverenitással és a környezet tisztításával kapcsolatban. Aktivista fórumokon – akár online, akár személyesen – azt figyeltem meg, hogy a különböző helyekről érkező emberek tapasztalatai szinte teljesen egybevágnak.

Ugyanakkor nem akarom teljesen elvetni az Észak–Dél megkülönböztetést. Továbbra is van empirikus és politikai jelentősége. Történelmi okokból az emberek e kettősség köré szerveződtek – gondoljunk csak a függőségi elméletre, vagy a strukturalista közgazdaságtanra. Ezek a tudások ma is sok mindent megmagyaráznak a globális kapitalizmus működéséről. Ugyanakkor látni kell azt is, hogy a kapitalizmus földrajza ma jelentős átalakulásokon megy keresztül. Ez az átalakulás viszont mindig a globális történelmi egyenlőtlenségek korábbi rétegei között bontakozik ki.

A ZÖLD KAPITALIZMUS IDŐBELI VONATKOZÁSAI

Fordulat: A földrajzi szempontok után az időbeliségre is szeretnék rákérdezni. Nagyon tetszett, ahogy az új könyved 29. oldalán leírod azt a heuréka-élményt, amikor rájöttél: „valójában minden egyszerre fog történni”. Kifejtenéd bővebben, mit értettél ezalatt, és hogyan látod a klímaválság, a zöld kapitalizmus és az energiaátmenet idősíkjainak összefonódását?

TR: Rátapintottál a kedvenc témámra, úgyhogy nagyon örülök ennek a kérdésnek. Úgy gondolom, az időbeliség kérdését két különböző, de egymással összefüggő módon lehet megközelíteni, és mielőtt részletebben kifejteném őket, gyorsan fel is vázolnám mindkettőt. Az első pontosan az, amit az imént mondtál: az energiaátmenet megélt, már-már fenomenológiai tapasztalata – vagyis az, hogy mi, emberek, aktivisták, de a vállalatok és a kormányok is hogyan éljük meg ezt a történelmi időszakot. A könyvemben szereplő rész, amire utaltál, erre reflektál.

Az időbeliség kérdésének második vetülete arról szól, hogy a mai kontextusban különböző korábbi történelmi korszakok visszhangjai keverednek. Bizonyos politikai cselekvési formák, döntéshozatali módok vagy gazdasági stratégiák feltámadnak és új életre kelnek – de közben átalakulnak. Olyan érzés, mintha egyszerre a 2020-as években, az 1970-es években, sőt néha a 20. század eleji klasszikus imperializmus korában élnénk. Mintha több történelmi pillanat rétegződne egymásra. Ez a fajta párhuzamos, többsíkú időbeliség pedig rendkívül megnehezíti az elemzési munkát.

Azért is nehéz eligazodnunk, mert elemzőként hajlamosak vagyunk linearításban gondolkodni: egyértelmű ok-okozati összefüggéseket keresünk. Még az intézményelmélet folyamatkövetési módszertana is, amely az intézmények belső változási folyamatait vizsgálja, rendszerint abból indul ki, hogy a dolgok egyszerű időbeli sorrendben követik egymást: történik valami, aztán valami más, majd megint valami új. Az etnográfiai terepmunkám során viszont én egészen másként tapasztaltam meg az idő áramlását és szerkezetét.

Úgy éreztem, mintha minden egyszerre történne. Időnként megpróbáltam elkülöníteni a különböző időbeli folyamatokat, hogy értelmezni tudjam, miként fonódnak össze az eltérő idősíkok és történelmi tendenciák. Máskor viszont egyszerűen hagytam, hogy átjárjon a párhuzamos időbeliségek tapasztalata, anélkül hogy megpróbáltam volna ezeket analitikusan szétválasztani.

A történelmi párhuzamokkal is óvatosan kellett bánnom. Léteznek történelmi visszhangok, rímelések, áthallások – de világossá kellett tennem, hogy a történelemben nincs valódi ismétlődés. Ma rengeteg pontatlan történelmi analógia kering a közbeszédben, és nem akartam ezeket tovább erősíteni.

Tudom, hogy te és a magyar kollégáid is sokat foglalkoztok ezzel a kérdéssel: már maga az „átmenet” [a zöld energiaátmenet – a szerk.] fogalma is magában hordozza a linearitás képzetét. Azt sugallja, hogy valahonnan valahová tartunk – A pontból B pontba –, miközben van egy mozgatóerő, ami előrevisz. Ez akkor is így van, ha a folyamat nem tökéletesen lineáris, és ezért két lépést teszünk előre, majd egyet hátra. A haladás iránya mégis egyértelműen benne rejlik az átmenet fogalmában.

Úgy látom, mindaz, ami ma zajlik, alapjaiban kérdőjelezi meg ezt a lineáris szemléletet. Az energiaátmenetek valójában nem lineárisan zajlanak – még akkor sem, ha a végpont eltér a kiindulótól. Ennek több oka van, de a legnyilvánvalóbb, hogy a fosszilis tüzelőanyagokat többnyire nem hagyjuk a földben. Bár akadnak kivételek, az uralkodó tendencia inkább az energiamix bővítése: a fosszilis infrastruktúrát nem lecseréljük, hanem melléépítjük a megújuló energiákét. Ugyanez igaz tágabb értelemben az extraktivizmusra is – nem az történik, hogy a régi felhalmozási formákat újabbak váltják fel, hanem hogy egymásra rakódva élnek tovább, miközben az extraktivizmus globális határidékei folyamatosan távolodnak.

Őszintén remélem, hogy ez még az én életemben megváltozik. A jelenlegi helyzetből kiindulva azonban nem állíthatjuk magabiztosan, hogy valóban eltávolodunk a fosszilis tüzelőanyagoktól. Remélem, így lesz, de már önmagában ez a bizonytalanság is megkérdőjelezi a lineáris átmenet gondolatát. Ami biztos: számos, egymásnak ellentmondó folyamat zajlik egyszerre. A klímaválság évről évre súlyosbodik, miközben kiépülnek a megújuló energiák és a zöld iparágak ellátási láncai, ami világszerte egyre nagyobb nyersanyag-kitermelést követel – lítiumot, kobaltot, nikkelt, grafitot. Ugyanakkor továbbra is folytatódik a szén, az olaj és a gáz kitermelése. Emellett egyes helyeken az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodást vagy a közösségek ellenálló képességének erősítését célzó politikák jelennek meg. Összességében a klímaválság mégis mélyül. Ezek a folyamatok látszólag kizárják egymást – és valóban ellentmondásosak is –, mégis párhuzamosan bontakoznak ki.

Marxistaként viszonylag otthonosan mozgunk az ellentmondások között: elfogadjuk, hogy a valóságot gyakran egymással ütköző tendenciák határozzák meg. Mégis fontos feltárni, pontosan milyen jelenségek találkoznak ezekben az ellentmondásokban. Az átmenet fogalma a köznyelvben még mindig egyértelmű irányt sugall, ám épp az a legszembetűnőbb ma, hogy mennyire nehéz bármiféle világos irányt kijelölni. Ami viszont biztos: ma jóval több, egymással ellentétes folyamat zajlik egyidejűleg, mint a korábbi, tisztán fosszilis energia-rendszerek idején.

ÁLLAMI ÉS PIACI SZEREPLŐK

Fordulat: A könyvedben számos szereplőt említesz, akiknek különböző érdekei és beavatkozásai együtt alakítják a lítium kitermelésének rendszereit és árképzését. Mit árulnak el az államok, bányavállalatok, nyersanyag-kereskedők, akkumulátorgyártók, elektromosjármű-gyártók és más szereplők közötti konfliktusok az állam és a különböző kapitalista csoportok közötti hatalmi viszonyokról a zöld kapitalizmus korában? Hogyan látod a kibontakozó érdekközlőket és ellentéteket?

TR: Ez egy igazán érdekes kérdés. Megpróbálok átfogó választ adni, ahogy te is felvezetted, de már az elején hangsúlyoznám, hogy mindez erősen kontextusfüggő – különösen abban, hogyan viszonyulnak a döntéshozók a vállalati vagy befektetői szereplőkhöz. Ugyanakkor a magánszektoron belül is jelentős eltérések vannak abban, hogy a cégek miként lépnek kapcsolatba a befektetőkkel, a beszállítókkal vagy a gazdasági szereplők szélesebb ökoszisztémájával.

Ezen a ponton fontos Kínára is kitérni, hiszen domináns pozíciója miatt a lítium, az akkumulátor-ellátási láncok és az elektromos-járműgyártás politikai gazdaságtana ott egészen sajátos. Szívesen beszélek erről bővebben – még ha Kína nem is a fő szakterületem, meghatározó helyzete miatt sokat kellett tanulnom róla. Ugyanakkor, amit most mondok, elsősorban a Globális Északra vonatkozik. Chilére majd később térek ki, mert a kontextusok nagyon eltérnek.

Folytassuk ott, ahol korábban abbahagytuk: a politikai döntéshozók és a gazdasági szereplők összefonódásánál. A megújuló energiák és a zöld iparágak – például az elektromos akkumulátorok – esetében az állami támogatások az ellátási lánc minden szakaszában elengedhetetlenek ahhoz, hogy ezek az ágazatok életképesek maradjanak. Ez megvalósulhat közvetlen befektetések vagy állami részesedések formájában, de sokkal gyakoribb az olcsó hitelek, pályázati források és adókedvezmények rendszere, amely a vállalatok beruházásait ösztönzi. Európában és az Egyesült Államokban a zöld iparpolitika lényegében ilyen „kockázatsökkentő” [derisking] állami beavatkozásokra korlátozódik – ahogy azt Daniela Gabor és Benjamin Braun kutatásai is hangsúlyozzák. Tim Sahay, akit a könyvben idézek, az amerikai modellt találóan egy „feneketlen mimózához” hasonlítja

– ez az amerikai brunchok jellegzetes koktélya, amelyet korlátlanul újratöltenek, ugyanúgy, ahogy a cégek gyakorlatilag végtelen adókedvezményekhez férhetnek hozzá. [Ezek az adókedvezmények jelentették a Biden-féle zöld iparpolitika leglátványosabb elemét az elektromos járművek és akkumulátorok piacán – mielőtt a Trump-kormány ezeket fokozatosan leállította – a szerk.]

Az állami szereplők részéről tehát inkább piaci ösztönzőket látunk, nem pedig közvetlen állami szerepvállalást ezekben az iparágakban. Brett Christophers kutatómunkájára támaszkodva láthatjuk, hogy a legtöbb zöld ágazat jövedelmezősége valójában nagyon bizonytalan. *The Price is Wrong* című könyvében⁵ a megújuló energiából termelt villamosenergiára koncentrál, de korábban a nyersanyag-kitermelő iparágakról is írt, amelyekre én is fókuszálok. Bár a nyersanyagpiacok és az áramtermelés profitdinamikája eltér, közös bennük, hogy állami beavatkozás nélkül nem lennének nyereségesek.

Van azonban egy másik fontos szempont is: a nyersanyag-kitermelésnél ugyanis kifejezetten mély feszültség figyelhető meg a pénzügyi befektetők és a bányászati cégek között. Itt rajzolódnak ki talán a legélesebb törésvonalak a tőke különböző frakciói között – különösen a Globális Északon. A pénzügyi szektor ma rendkívül rövid távú szemléletet követ. Az elmúlt évtizedekben több hullámban zajlott le az úgynevezett „részvényesi fordulat”.⁶ Ennek eredményeként ma a pénzügyi befektetők nagyon gyorsan realizálható, magas hozamokat várnak el, az osztalékot és a részvény-visszavásárlást előbbre sorolva a hosszú távú beruházásoknál.

Ez egy furcsa fordulat, amelyben megváltoztak az erőviszonyok a részvényesek és a cégek menedzsmentje között. Ezt nem azért mondom, hogy együttérzést keltsek a cégvezetőkkel: sokkal inkább arról van szó, hogy ma a bányavállalatok nehezen tudnak tőkét bevonni kutatásra és fejlesztésre, mert befektetőik azonnali profitot követelnek. Ez a logika nagyjából egy évtizede szilárdult meg, a 2000-es évek eleji,

5 „Rosszul áraztuk be: Miért nem fogja megmenteni a kapitalizmus a Földet” – nincs jelenleg magyar kiadása – a szerk.

6 A neoliberais ciklus alatt a vállalatvezetés egyre inkább a részvényesek rövid távú jövedelmezési követeléseit akarta kielégíteni – akár a cégek hosszabb távú érdekeivel szemben is – a szerk.

úgynevezett nyersanyagpiaci szuperciklus összeomlása után.⁷ A nyersanyagárak összeomlása egyfajta traumát hagyott maga után – „másnaposságot”, ahogy egyes cégvezetők fogalmaztak –, és ma a bányacégek ki vannak szolgáltatva a részvényeseiknek, akiknek osztalékot és gyors nyereséget kell garantálniuk, gyakran a hosszú távú beruházások rovására.

Ez komoly korlát, ha olyan bányászati beruházásokról van szó, amelyek megvalósítása 10–30 évig is eltarthat. Az ilyen időhorizontok egyszerűen összeegyeztethetetlenek a jelenlegi pénzügyi elvárásokkal. Ezért fontos kiemelni, hogy Kína pénzügyi rendszere másképp működik. Nem szeretnék most ebbe mélyebben belemenni, de a tőkeáramlásokra vonatkozó politikai korlátozások lehetővé teszik a kínai cégeknek – még a magánvállalatoknak is –, hogy sokkal hosszabb távra tervezzenek. Ez döntő jelentőségű a nyersanyag-kitermelő iparágak és az ellátási láncok kiépítése szempontjából. A nyugati vállalatokat viszont, még ha szeretnék is hosszabb távra tervezni, saját finanszírozási struktúráik kötik meg.

A pénzügyi és a nyersanyag-kitermelő tőkefrakciók közötti feszültség nagyon is valós. Ugyanakkor azt is láttam, hogy a szereplők különféle eszközökkel próbálják enyhíteni ezeket az ellentéteket – itt válik igazán fontossá a zöld finanszírozás és a tanúsítás kérdése. Az olyan mechanizmusok, mint a zöld bányászati tanúsítványok, a „fenntartható” lítiumért járó árprémiumok vagy a zöld kötvények mind arra szolgálnak, hogy vonzóbbá tegyék a kitermelő ágazatokat a befektetők szemében. Ezek megkülönböztetik egymástól a bányavállalatokat: azok a cégek, amelyek zöldnek vagy etikusnak tudják magukat pozicionálni, nagyobb eséllyel vonzanak tőkét és köthetnek hosszú távú felvásárlási szerződéseket vevőikkel.

Például éppen tegnap jelentette be a Londoni Fém-tőzsde [London Metal Exchange], hogy külön kereskedési szegmenst hoz létre a „zöld szempontból kritikus” ásványokra, köztük a lítiumra. Ez közvetlenül összefügg a zöld tanúsítási rendszerek térnyerésével: a cégek szeretnék zöld, etikus vagy fenntartható minősítést nyerni, amit aztán árprémiummá vagy kedvezőbb kötvényfeltételekké tudnak konvertálni.

7 Kína gazdasági növekedése óriási keresletet generált a nyersanyag-exportáló gazdaságok számára, mígnem 2014 után a nyersanyagárak meredeken vissza nem estek – a szerk.

Vannak befektetők, akik még a hozam egy részéről is hajlandók lemondani, ha úgy érzik, környezetileg felelős projektet finanszíroznak.

Joggal hihetnénk, hogy mindez a jobboldali politikai nyomás hatására összeomlik – különösen az Egyesült Államokban, ahol a republikánusok agresszívan támadják az úgynevezett ESG-befektetéseket,⁸ illetve az Európai Unióban, ahol a vállalatok a zöld szabályozások lazításáért lobbiznak. Ennek ellenére a zöld minősítések továbbra is fontosak, és a nyugati bányacégeknek komoly versenyelőnyt biztosítanak: segítik őket a tőke bevonzásában, a felvásárlási szerződések megszerzésében, valamint abban, hogy kedvezőbb képet alakítsanak ki magukról a vevők szemében.

A zöld minősítések rendszere csak egy része a történetnek. A földrajzi elhelyezkedés mára egy másik kulcsfontosságú tényezővé vált. A geopolitikai átrendeződés és a centrumgazdaságokban zajló termelés-visszatelepítés korszakában egy befektetés helyszíne meghatározza, mennyi állami támogatásra jogosult. Ezek a támogatások pénzügyileg kockázatcsökkentő hatással bírnak, és részben enyhítik a pénzügyi befektetők és a nyersanyag-kitermelő cégek közötti feszültségeket amennyiben az állami források lerövidítik a beruházások megtérülési idejét, egyszerre kielégítve a befektetők gyors profitelvárásait és a bányacégek új piacok iránti igényét.

Baloldaliként fontosnak tartom, hogy ne romantizáljuk a zöld kapitalizmust, és ne tekintsünk rá úgy, mintha egy jól olajozott, koherens és rendkívül jövedelmező rendszer lenne. A valóságban sokkal inkább ellentmondásos és törékeny. Ugyanakkor éppen ez a törékenység teremti politikai lehetőségeket. Ha feltárjuk a feszültségpontokat – például a pénzügyi szektor és a nyersanyag-kitermelés, vagy az állami támogatások és a magánprofit között –, akkor alternatív modellek előtt nyílik meg az út: államosított, társadalmi kontroll alatt álló pénzügyi rendszerek, köztulajdon vagy hosszú távú tervezés felé, amelyek valóban ökológiai és társadalmi célokat szolgálnak. A jelenlegi, magánprofit-vezérelt zöld kapitalista modell ugyanis még a saját mércéje szerint sem működik hatékonyan.

8 Environmental, Social, Governance – vagyis környezeti, társadalmi és vállalatirányítási szempontokat figyelembe vevő befektetések – a szerk.

DILEMMÁK ÉS ELLENTMONDÁSOK

Fordulat: Mindez közvetlenül vezet el minket a zöld kapitalizmus politikájához, illetve azokhoz a politikai lehetőségekhez, amelyek ma megnyílhatnak új felszabadító, progresszív szerveződési formák számára. A könyved központi dilemmája annak az ellentmondásnak a megragadása, hogy egyrészt nagyon is valós szükség van több bányászatra a klímaválság kezeléséhez, másrészt ennek az extraktivistá modellnek az ökológiai és társadalmi költségei a nyersanyag-kitermelő határvidékeken koncentrálnak. Ugyanakkor többször megjegyzed, hogy frusztrálónak tartod, amikor ezt zéróösszegű játszmaként állítják be, mintha vagy- vagy alapon kellene választanunk két rossz közül. Tudnál arról beszélni, hogyan változott a gondolkodásod ebben a kérdésben? A zéróösszegű játék metaforáján túl milyen termékenyebb módjai lehetnek ennek az ellentmondásnak a megközelítésére – különösen egy baloldali nézőpontból?

TR: Igen, ez egy nagyon jó, de egyben összetett kérdés. Szerintem az, hogy valóban zéróösszegű-e az ellentmondás az éghajlatvédelmi célok és a környezeti, illetve őslakos közösségek jogainak védelme között, részben attól függ, milyen léptéken vizsgáljuk. Egy konkrét táj vagy bánya szintjén a feszültségek gyakran nagyon is valósak, és tényleg zéróösszegűnek tűnhetnek. Vagy létrehozol egy bányát, vagy lehet egy tiszta folyód. Vagy lesz bányád, vagy fenn tudod tartani egy helyi közösség megélhetését a mezőgazdaságból. Vagy bányát építesz, vagy megőrizheted a szertartási és szent helyekhez való hozzáférést. Ezek nem pusztán elméleti alternatívák, hanem empirikusan eldöntendő kérdések. A bányák hatalmasok, tolakodók, és visszafordíthatatlan környezeti változásokat okoznak.

Vegyük példának a bányászati hulladékot – azt a mérhetetlen mennyiségű kőzetet és nyersanyagot, amit kitermelnek, majd hátrahagynak. A helyzet különösen az olyan színesfémek esetében aggasztó, mint a réz, ahol a legjobb minőségű lelőhelyek már kimerültek. Ami megmaradt, az alacsonyabb minőségű ércekből áll, amelyekből ugyanannyi fém kinyeréséhez sokkal több földet és kőzetet kell megmozgatni. Ez óhatatlanul több hulladékot eredményez – és ez a hulladék nem tűnik el. Legjobb esetben biztonságosan tárolható, de gyakran

a veszélyes és szennyező anyagok a földbe és a vizekbe szivárognak, súlyosan károsítva a környezetet.

Helyi szinten a bányászat gyakran közvetlen konfliktusba kerül más földhasználati formákkal, értékekkel és életmódokkal. Ezért amikor közösségi ellenállás bontakozik ki a bányászat ellen, az sokszor harcias jellegű, hiszen az emberek egzisztenciális kérdésként élik meg ezeket a konfliktusokat. Ez persze nem jelenti azt, hogy ne lehetne jobban szabályozott bányákat működtetni – sőt, magam is ezt támogatom. Van jobb és rosszabb szabályozás, de mindenfajta bányászat még a legszigorúbb szabályozás mellett is visszafordíthatatlanul átalakítja a tájat.

Ha tágabb nézőpontból vizsgáljuk – globális szinten vagy a kapitalizmus egész rendszerét tekintve, akkor viszont sokkal nagyobb politikai mozgásteret látunk. Ehhez nem szükséges egy ökoszocialista utópiáig eljutni, elég a józan észet használni. Még viszonylag szerény lépések is – főleg az Egyesült Államokban, amelyet aligha a racionális földhasználat vagy közlekedéspolitika tett híressé – hatalmas változásokat eredményezhetnének. Európa és Ázsia számos kapitalista társadalmában már most is működnek értelmes közpolitikai intézkedések a népsűrűség, a tömegközlekedés vagy a kerékpáros infrastruktúra terén. Ha hasonló intézkedéseket az USA-ban is bevezetnének, az jelentősen mérsékelhetné az energiaátmenet nyersanyagigényét.

Ha több tömegközlekedés állna rendelkezésünkre, ha a városaink sűrűbben lakottak lennének, és hatékonyabb közlekedési rendszerekkel működnének, akkor jóval kevesebb bányászatra lenne szükség. Ennek ellenére a klímamodellek és az anyagáramlási előrejelzések gyakran változatlan trendek mellett számolnak – amelyek azt vetítik előre, hogy a zéró kibocsátás eléréséhez a Föld teljes nyersanyagkészletét ötször egymás után ki kellene termelni. Ezek a modellek ritkán tesznek fel olyan alapvető kérdéseket, mint például: „Mi lenne, ha többen utaznának busszal?”; „Mi lenne, ha az akkumulátorok újrahasznosítását helyeznénk előtérbe?”; vagy „Mi lenne, ha szabályozással és ösztönzőkkel a kisebb akkumulátorokat támogatnánk ahelyett, hogy egyre nagyobb elektromos autók gyártását ösztönöznénk”?

Kínában például tudatosan arra törekedtek, hogy anyaghatékonyabb akkumulátorokkal nagyobb hatótávolságot érjenek el. Ezt nem elsősorban környezetvédelmi megfontolások indokolták, hanem

a nyersanyagellátás biztonsága: a kínai kormány csökkenteni akarja a bányászattól való függést, amely politikailag és gazdaságilag is kockázatos. Ez a logika érthető: még ha nem is a környezeti igazságosság vezérli, akkor is racionális kevesebb kitermelést igénylő utat keresni. Ha összeadjuk ezeket a viszonylag szerény változtatásokat – jobb tömegközlekedés, kisebb akkumulátorok, újrahasznosítás –, akkor egy olyan energiaátmenet képe rajzolódik ki, amely nemcsak kevesebb erőforrást használ fel, hanem gyorsabban is elvezethet a nulla kibocsátáshoz. Valójában képesek lehetünk úgy teljesíteni a klímacélokot, hogy közben leszoktatjuk az embereket az autózásról, sűrűbbé tesszük a városainkat, és így jóval kevesebb új bányára és nyersanyag kitermelésére lenne szükség.

Az Egyesült Államokban az energiaátmenet a lehető leglassabb ütemben halad, mert valójában nem tesz mást, mint hasonló technológiákkal helyettesíti a régieket. Ez viszont nem oldja meg a kulcskérdést: hogyan számolunk le a szennyező technológiákkal? Nem elég arra ösztönözni az embereket, hogy elektromos autót vegyenek – az is kérdés, hogyan tudjuk ténylegesen kivonni a hagyományos autókat a forgalomból. Az uralkodó modell az USA-ban abból indul ki, hogy az egyéni fogyasztók új elektromos autókat vesznek, és napelemekkel szerelik fel a házaikat. Ez óriási koordinációs problémát jelent több millió háztartás szintjén, ráadásul nem oszlik el igazságosan. Az elektromos autók drágák, és a támogatások messze nem elegendők ahhoz, hogy társadalmi helyzettől függetlenül mindenki hozzáférjen a zöld technológiákhoz.

Közben Kína az állami korlátozások és ösztönzők együttesével alakítja a fogyasztói magatartást – olyasmivel, amit az Egyesült Államokban láthatóan nem merünk megtenni. Az amerikai modell ezzel szemben abból indul ki, hogy az egyéni fogyasztók korlátozott vásárlási támogatások mellett drága, új, „zöld” technológiákat vásárolnak. Ez a megközelítés lassú és mélyen egyenlőtlen. Összefoglalva: ha nagyobb szerepet kapna a központi tervezés és a közösségi koordináció – például a mobilitás és az energiaellátás terén –, akkor csökkenthetnénk az energiaátmenet nyersanyagigényét, fel is gyorsíthatnánk a folyamatot, és egyben méltányosabbá, igazságosabbá tehetnénk. Ez nem tüntetné el az energiaátmenettel járó konfliktusokat, feszültségeket és kompromisszumokat, amelyek helyi szinten jelentkeznek, de más keretbe helyezné őket.

Lehetővé tenné azt is, hogy az őslakos közösségek érdekeit összehangoljuk a globális munkásosztály más csoportjainak érdekeivel. Ha ugyanis az intenzív nyersanyagigényű, profitorientált energiaátmenet útját követjük, e csoportok érdekei gyakran egymással szembe kerülnek. Ha viszont egy kollektívebben szervezett, alacsonyabb intenzitású pályát választunk, az érdekeik közelíteni kezdenek egymáshoz – egy gyorsabb, igazságosabb és kevésbé kizsákmányoló energiaátmenet körül. Éppen a nyersanyag- és erőforrás-igényes, profitorientált átmenet az, ami világszinten megosztja a munkásosztályt, és a legrosszabb következményekhez vezet.

NEMZETKÖZI SZOLIDARITÁS ÉS EGYÜTTMŰKÖDÉS

Fordulat: Hogyan látod: milyen esélyei és korlátai vannak annak, hogy a lítium- vagy más ellátási láncok mentén transznacionális szolidaritás és emancipációs mozgalmak jöjjenek létre a zöld kapitalizmus korában?

TR: Szerintem most egy különösen izgalmas történelmi pillanatban vagyunk, amikor érdemes a nemzetköziség és a szolidaritás kérdéseiről beszélni – nemzeti határokon átvívelően és egy-egy országon belül is. Vegyük például Chilét: hogyan tudtak az Atacama őslakos közösségei, amelyek a lítiumkitermelés ellen léptek fel, szövetséget kötni Santiago munkásosztályával? Márpedig ezek a szövetségek létrejöttek.

Döntő fontosságú megérteni, hogyan tud a szervezőmunka áthidalni olyan káros megosztottságokat, mint a vidék és város, a munkások és őslakosok, vagy a környezetvédők és munkások közötti törésvonalak. Latin-Amerika – ahol korai kutatásaim nagy részét végeztem – erőteljes példákat kínál arra, hogyan képesek baloldali politikai kezdeményezések elszigetelt közösségeket összekapcsolni.

Érdemes a nemzetközi ellátási láncokra is úgy tekinteni mint a szerveződés egyik terepére – eszközként arra, hogy összekapcsoljuk a különböző pontokon zajló küzdelmeinket, akár egy országon belül, akár határokon átvívelően. Ha pedig a nemzetközi szintre tekintünk – ahogy a kérdésed is irányult –, azt látjuk, hogy a globális elitek közötti

konfliktusok egyre élesebbé válnak. Nem mindig fegyveres háborúkról van szó, bár erre is akad példa, hanem inkább geopolitikai rivalizálásról, kereskedelmi háborúkról, gazdasági szankciókról, lépésekről és ellenlépésekről. Leglátványosabban az Egyesült Államok és Kína között, de Európa, más ázsiai országok és természetesen Oroszország is részei ennek. Ezek a konfliktusok gyakran geoökonómiai formát öltenek: a termelési hálózatok, a kereskedelem és a befektetési rendszerek feletti ellenőrzésért zajlik a harc. Vagyis a globális elitek gazdasági és politikai értelemben is háborúban állnak egymással.

A kérdés tehát az: mit tehet a munkásosztály és mit tehetnek a marginalizált közösségek ebben a helyzetben? Bizonyos esetekben – amit lehet kritizálni, de értem, honnan fakad – azt látjuk, hogy a munkásmozgalmak, köztük a szakszervezetek, szövetségre lépnek a nemzeti burzsoáziával. Nem feltétlenül a teljes tőkeosztállyal, hanem inkább a saját ágazatukban működő vállalatokkal. Ez gyakran egy tágabb nacionalista vagy protekcionista gazdasági stratégia része, ahol a nemzeti iparnak – és ezzel együtt a munkahelyeknek – nyújtott előnyök tompítják az osztálykonfliktusokat, és a munkások érdekei közelíteni látszanak a munkaadókéhoz.

Ez a dinamika nem új jelenség. A 20. századból ismert stratégia, amely a nacionalizmuson keresztül próbálta a munkások és a tőke ellentétes érdekeit kiengesztelni. Ami viszont figyelemre méltó, hogy mindez ma olyan élvonalbeli iparágakban jelenik meg, mint az akkumulátorgyártás vagy a kritikus ásványok kitermelése. Ugyanakkor a nemzetközi munkásszerveződés kiépítésére tett erőfeszítésekre is láthatunk példákat Európában, az USA–Mexikó és az USA–Kanada határok mentén, valamint Latin-Amerika bizonyos részein. Ezek a kezdeményezések gyakran törékenyek, de nagyon is valósak – és érdemes tanulni belőlük.

Kétségtelenül nehéz időszakot élünk. A munkások világszerte kiszolgáltatott helyzetben vannak, és gyakran csak rossz lehetőségek közül választhatnak. De éppen azért nyílhat tér az internacionalizmus újjáélesztésére, mert ma az elitek egymással versengenek. Visszanyúlhatunk akár a 20. század eleji szocialista elemzésekhez is az első világháború idejéből, ahol központi tétel volt az elit-hadviselés kritikája: ezek a háborúk soha nem a munkásosztály érdekeit szolgálták, még ha így is próbálták eladni őket. Talán most is, miközben az elitek

marakodnak és közben tönkreteszik az életünket, újra elköteleződhetünk az internacionalizmus mellett, és elkezdhetjük elvetni egy szolidárisabb, együttműködőbb globális politikai gazdaság magvait – mert az elitek részéről semmilyen valódi hajlandóságot nem látok az együttműködésre.

A változás nem jöhet kizárólag alulról – nem hiszem, hogy a pusztán alulról szerveződő mozgalmak önmagukban megoldást jelentenének. Sokkal inkább az alulról jövő radikális kezdeményezések és a politikai cselekvés kölcsönhatására van szükség. Politikai szövetségesek nélkül nem megy, de az ötleteknek és a mozgósításnak alapvetően alulról kell fakadnia.

Hadd zárjam egy konkrét példával: a könyvben arról írok, mi történik az extraktívizmus globális határvidékein. Ezzel a fogalommal kezdtem a beszélgetést, és szerintem fontos, hogy itt kössük össze a szálakat. E határvidékeken közösségek és munkások tömegei érintettek az extraktivista kapitalizmus működésében, és – ahogy korábban is beszéltünk róla – az Észak és Dél közötti megosztottság ellenére a tapasztalataik gyakran meglepően hasonlóak. Ennek egyszerű oka van: tudniillik ugyanazok a bányavállalatok ugyanazt művelik – csak más emberekkel, estleg más helyeken.

Figyelemre méltó, hogy Latin-Amerikából kiindulva, majd fokozatosan globálisan is – az elmúlt két évtizedben az extraktívizmus határvidékein élő közösségek egyre sűrűbb hálózatokat hoztak létre nemzeti határokon és világrégiókon átívelően. Megosztják egymással az információkat, hasonló mobilizációs taktikákat alkalmaznak, és egyes esetekben összehangolt akciókat is szerveznek ugyanazon vállalatok ellen, különböző helyeken. Ezek a kapcsolatok sokszor informálisak, és különösen figyelemre méltóak, ha számításba vesszük az óriási logisztikai, pénzügyi és politikai akadályokat, amelyekkel ezek a közösségek szembesülnek, amikor ilyen hálózatokat próbálnak kiépíteni.

Olyan emberekről van szó, akiknek stabil internetkapcsolathoz jutni vagy egy nemzetközi aktivista találkozóra elutazni is komoly logisztikai és anyagi kihívás. Emellett óriásvállalatokkal kell szembenéznük, így az erőviszonyok rendkívül egyenlőtlenek. Mindezek ellenére – vagy részben éppen ezért – ezek a frontvonalbeli közösségek ökológiai és baloldali szövetségeseikkel együtt bizonyos mértékig

mégis képesek voltak határokon átívelően összehangolni fellépéseiket az extraktívizmussal szemben. Ez pedig felveti a kérdést, hogy az energiaátmenetben érintett más szereplők – például szakszervezetek, társadalmi mozgalmak vagy közösségi szervezetek – képesek lehetnek-e hasonló együttműködésre.

**Az interjút készítette és fordította:
Karas Dávid**